

**RÜYALAR VE NİYAZİ-İ MISRÎ'NİN TA' BİRÂTÜ'L-VÂKİ'ÂT
ADLI ESERİNDE RÜYALARIN DİLİ***

Kadriye YILMAZ-Kamile ÇETİN**

ÖZET

Tabirname adı verilen eserler, rüyalar ve anlamlarını konu alır. Bir Halvetî şeyhi

olan *Niyazi-i Mısri*'ye ait *Ta'birâtü'l-Vâkı'ât* adlı tabirnamede gizli bir dil olarak rüyaların salikin manevî gelişim aşamalarında ifade ettiği manâlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, yorumların yapısıyla Halvetîlikteki 7 rakamı arasındaki münasebet dikkatlere sunulmuş ve yazının son bölümünde eserin planı tablo hâlinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: rüyalar, tabirname, Niyazi-i Mısri, Ta'birâtü'l-Vâkı'ât

**DREAMS AND DREAMS' LANGUAGE ON TA' BİRÂTÜ'L-VÂKİ'ÂT İ
NİYAZİ-İ MISRÎ**

ABSTRACT

Those works called *tabirname* are about dreams and their interpretations. In the work *Ta'birâtü'l-Vâkı'ât* by Halveti poet *Niyazi-i Mısri* deals with dreams and their meaning in the spiritual phases of *dervishes*. The work also focuses on the relationship between the number seven in Halveti order and the dream interpretations. At the end of this study is given the plan of the work in chart form.

Key words: dreams, dream interpretation, Niyazi-i Mısri, Ta'birâtü'l-Vâkı'ât

Giriş

Dil, kişinin gerek bedenî, gerek aklı, gerekse ruhi ihtiyaçlarını karşılamakta kullandığı bir vasıtaadır. Ses ve yazı bu yolda onun en önde gelen yardımcılarıdır.

İnsanoğlu sadece beden ve akıl ile idrak ettiği dış dünyayla yetinmemiştir. Dünü, bugünü kadar yarını da onu ilgilendirmiş; belki de yaşadığı zamandan çok yarını, yarınları merak etmiş, endişe duymuş, bilmeyi, öğrenmeyi istemiştir. Gayb ve gaybı bilme az veya çok, şuurlu veya şuursuz olarak kişide yeni tecessüs, arama, bilme çabasına kaynaklık etmiştir. Gayb, sadece kâhinlerin, büyücülerin, falcıların ilgi sahası olmakla kalmamış; bir bakıma, bir ilim olarak da kabul edilmiştir. Kitabî-semavî dinlerden önceki insanlık, varlıklarına, güçlerine inanılan tanrılar bulmuş; bunlar adına kurbanlar kesmiş, adaklar adanmış, törenler tertip etmiştir. Kitabî-semavî dinler de gayb ile ilgilenmişler; gayb âlemine ait birtakım işaretler, bu dinlere göre murat edilen yer ve zamanda, seçilmiş kişilere vahiy, ilham, keşif ve rüya yoluyla bildirilmiştir.

Her toplumda bir dil ve bir de gizli dil problemi vardır. Kuşdili, ıslık dili, kadınlar arası dil, meslekî terimlerde farklılaşmış ifadeler gibi çeşitli söyleyiş tarzları görülür. Biz rüyaların da bir gizli dil olduğu kanaatindeyiz.

Çağımızın ilmî izahına göre düş ya da rüya “Uyku sırasında canlı, çarpıcı görsel ve işitsel varsanılarla (halüsinasyon) ortaya çıkan yaşantı”¹, “Bir

* Bu yazı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 13-14 Nisan 2005 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Gizli Diller" konulu sempozyumda sunulan bildirinin genişletilerek yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü İSPARTA kyilmaz@fef.sdu.edu.tr, kamile@fef.sdu.edu.tr

kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi, düş² şeklinde tanımlanmaktadır.

Aslında rüya, insanlık tarihi ile beraber var olan ve yaşanan bir vakıadır. Fakat hâlâ hangi şartlarda meydana gelmektedir ve hangi zihni unsurlar rüya görmeye etkilidir gibi modern ilmin dahi izah edemediği pek çok soru mevcudiyetini korumaktadır. 19. yüzyılda Freud³ ve onu takip eden Jung⁴'ün ilmi açıdan kendilerine göre açıkladıkları rüya anlayışları vardır; ancak, bugün için eski etkisini kaybetmiştir. Yalnız ilimde değil felsefede de rüya konusu ele alınmıştır. 19. asrın büyük filozoflarından Bergson⁵, rüya hakkında konunun çapraşıklığına işaret ettikten sonra yol açtığı meseleleri psikoloji, fizyoloji ve metafizik ilimlerin problem alanları ile ilişkilendirir. Çağdaş ilim ise, rüyaların gizli dili üzerinde doğrudan durmaz. Ancak biz, tarih içindeki pek çok dini inanışlarda rüya konusu hakkında ayrı bir görüş olduğu için, gizli dil meselesine rüyaları da dâhil ediyoruz.

Eski medeniyetlerde rüya konusu, M.Ö. 5000. yıllarından itibaren başlayarak 5. yüzyıla kadar gelir. Konuya bakış her milletin manevî yapısına göre değişikliklere uğrar. Bugün, Milattan 5000 yıl önce Babil ve Asurlulara ait rüya tabletlerinin olduğu bilinmektedir. Rüyalarında kötü ruhlarla karşı karşıya gelen Babilliler, rüya tanrıçası olarak kabul ettikleri *Mamu*'dan yardım isterlerdi. Mısırlılar ise rüyayı tanrıdan gelen bir mesaj olarak görüyorlardı. Mısır rüya tanrısı *Serapis* adına yapılan tapınaklarda kâhinler ve rüya tabircileri otururlardı; rüya görmek isteyenler ise gece boyunca bu tapınaklarda kalırlardı. Çinliler, rüya kaynağı olarak fiziki ve astrolojik faktörleri de göz önünde bulundururlardı. Hindistan'da ise M.Ö. 1500-1000 yıllarına dayanan Veda'larda rüya listeleri bulunmaktaydı. Kötü rüyalardan arınmak için özel hazırlanmış sularda yıkanılırdı. Gecenin farklı zamanlarında görülen rüyaların olayların gerçekleşme zamanı ile alakası olduğu düşünülmekteydi. 5. yüzyılda Eski Yunan'da ruhun rüya esnasında vücudu terk edip tanrılarla görüştüğü kabul ediliyordu. Ünlü Yunan hekimi Hipokrat, rüyalara büyük ölçüde bedeni yönden bir işaret olarak önem vermiş; ancak, bazı rüyaların ilahî olduğunu da kabul etmişti. Roma'da ise Yunan etkisi ile rüyalara önem verilmiştir. Meşhur Romalıların birçoğunun rüyaları M.Ö. 2. asırda yazıya geçirilmiştir⁶. Bugün Bergama harabelerinde görülen meşhur hastanenin tedavi metodu da hastanın göreceği rüyalar temeline dayanmaktaydı. Buraya gelen hasta içeri girince evvela adaklarını keser, ardından havuza girerdi. Şayet iyi olacaksa havuz su verirdi. Su verilen hasta, 50 m. kadar aynalı bir koridorda yürürken "Hasta, iyi olacaksın!" şeklinde bir takım sesler duyardı. Hasta daha sonra borulardan geçişlerin olduğu bir odaya alınır. Doktorun tedavisi hastanın o gece göreceği rüyaya göre yapılırdı⁷.

Medeniyet tarihi boyunca semavî dinlerde de rüyaya büyük yer verilmiştir. Tarihte Firavun'un, Nemrut'un, Yakup (a.s.)'ün ve Yusuf (a.s.)'ün

¹ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, "rüya", Ana Yayıncılık, İstanbul 2004, c. XVIII, s. 591.

² *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, "rüya", Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, c. X, s. 782-783.

³ Sigmund Freud, *Rüya Yorumu Metodu*, (çev.: Ayşegül Günkut), Ataç Kitabevi, İstanbul 1964, s. 5-28.

⁴ Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, (çev.: Engin Büyükinall), Say Yayınları, İstanbul 2004, s. 155-251.

⁵ Henri Bergson, *Zihin Kudreti*, (çev.: Miraç Katırcıoğlu), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1989, s. 122-155.

⁶ Umay Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 78-88.

⁷ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul 1989, s. 354-359.

kutsal kitaplardaki rüyalarını pek çok kişi bilir. Bunlar arasında herkes tarafından bilinmese de, 2500 sene evvel Buhtunnasır'ın gördüğü beş katlı heykel rüyasının Danyal Peygambere tabir ettirildiği ve bu tabirin bazı gruplar tarafından inanılarak günümüze kadar takip edildiği görülmektedir⁸.

İslâm dininin rüyaya bakışına gelindiğinde ise, hadis-i şerifler ve âyet-i kerimelerin rüya ilmini tasdik ettiği ve İslâmiyet'in rüya tabirine şer'î bir ilim gözü ile baktığı görülmektedir. Rüyadan bahseden âyetler şunlardır:

“Artık o (oğul İbrahim'in) yanında koşmak çağına erince (babası), “Oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün?”. (Oğlu) dedi: “Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın”⁹.

Fetih Süresi'nde ise rüya konusu şöyle yer alır: “Andolsun ki Allah, Resûl'ün gördüğü rüyanın hak olduğunu tasdik etmiştir”¹⁰.

Kuran'da rüyadan en fazla bahsedilen Yusuf Süresi'nde, dört rüya ve bu rüyaların tabirleri yer almaktadır. Burada tabir edilen rüyalar, gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisinde Yusuf (a.s.), çocukken rüyasında on bir yıldız ile Güneş ve Ay'ı kendisine secde ederken görür. Bu rüyayı babası Yakup (a.s.) ona tabir eder¹¹. Diğer üç rüyayı ise başkaları görür. Bunlar, Yusuf (a.s.) tarafından tabir edilir¹². Bahsi geçen sürenin 6. âyetinde Yakup (a.s.) tarafından oğlu Yusuf (a.s.)'a rüya tabirinin bir bölümünün öğretileceği bildirilmektedir. 101. âyette ise Yusuf (a.s.), Allah'a duasında kendisine rüya tabir etme kabiliyetini verdiği için şükreder.

Rüya, Kuran'dan başka hadislerde de geçer. Hadislerde rüyadan nübüvvetin bir cüzü olarak bahsedilmektedir:

“Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür. Bu rüya, anlatılmadığı müddetçe bir kuşun ayağında (takılı vaziyette) durur. Anlatılacak olursa hemen düşer”. (Tirmizî, Rû'ya 6, (2279, 2280); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5020)¹³.

İslâm literatüründe rüya kelimesinin yanında *hulm* ve bunun çokluk şekli olan *ahlâm* da rüya karşılığında kullanılmaktadır. Gerçekte *uyku* anlamına gelen *menâm* ile *olay* manasındaki *vakîâ* kelimelerinin de rüya ya da rü'yet yerine kullanıldığı görülmektedir¹⁴.

İslâm âlimleri ve mutasavvıflarınca rüya, ruhanî bir olaydır. Uykuda ruhun, mânâlar âlemini (âlem-i misâl) bir anlık görmesi olarak düşünölmüştür. Âlimlerimizce rüyalar üç grupta değerlendirilmiştir:

1. Rahmanî rüya: Sadık rüya veya salih rüya da denilir. Uykuda iken doğrudan veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen rüyadır. Bu türden rüyaların peygamberler, veliler ve temiz inançlı kişiler tarafından göröldüğüne inanılır. Bunların müjdelemek yanında korkutmak, uyarmak ve haber vermek fonksiyonları da vardır.

⁸ Aytunç Altındal, *Gül ve Haç Kardeşliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 155.

⁹ Hasan Basri Çantay, “Sâffât Süresi 37/102”, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul 1980, c.II, s. 801.

¹⁰ Çantay, a.g.e., “Fetih Süresi-48/27”, . c.III, s. 945-946.

¹¹ Çantay, a.g.e., “Yusuf Süresi-12/4-6, 101-102”, c.I, s. 346, s. 365. Bu sürenin 6. ve 101. âyetlerinde Yusuf (a.s.)'a rüya tabir ilminin bir kısmının öğretileceği ve öğretildiği bildirilmektedir.

¹² Çantay, a.g.e., “Yusuf Süresi-12/36-41, 43-49”, c.I, s. 352-354.

¹³ *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, (haz.: İbrahim Canan), Akçağ Yayınları, Ankara, c. III, s. 421. Hadislerde rüya konusuyla ilgili diğer örnekler için bkz. a.g.e., s. 418, 422-423.

¹⁴ Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyaları İslamda Rüya ve Rüya Tabiri*, (çev.: Tüba Erkmen), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 43.

2. Nefsanî rüya: Nefsin telkinleri ve düşüncelerin çağrışımı sonucunda olan bu rüyaların kaynağı, kişinin bizzat kendisidir. Kişi, uyanırken neyle meşgulse rüyasında onunla ilgili şeyler görebilmektedir. Batılı bazı bilim adamlarının problemleri rüyada çözdükleri ve bu yolla icat ve keşiflere ulaştıkları bilinmektedir. Aslında bugünkü modern tıp ve ilim, daha çok bu rüyalar üzerinde durmaktadır.

3. Şeytanî rüya: *Ahlâm* veya *adgâs-ı ahlâm* (asılsız olan karma karışık düş) da denilir. Yalan bir çağrışım ve tahayyülün söz konusu olduğu bu rüyalar korkunç ve çirkin olarak değerlendirilir. Bâtıl kabul edilen bu rüyalara pek itibar edilmez¹⁵.

İslâm dünyasında Azîzüddin Nesefî, İbn Haldun, İbn Arabî, ve Gazalî gibi başlıca mütefekkirler rüya konusu üzerinde düşünmüşlerdir.

13. asır mutasavvıflarından Azîzüddin Nesefî, rüyayı *İnsân-ı Kâmil* adlı eserinde rüyaları bedendeki sıvılar (ahlât-ı erbaa) ve hastalıklarla ilişkili olarak görür¹⁶.

İbn-i Haldun, *Mukaddimesi*'nde rüyayı gayba ait bir idrak ve ruhanî bir hâl şeklinde düşünür. İnsanın uyanırken dünyevî şeylerle meşgul olduğundan ruhanî hâllerini düşünmediğini belirtir. İnsan, ancak uyku hâlindeyken bedenî kaygılardan uzak olabilir. İslâmiyet'ten önce de var olduğuna inandığı rüya tabirini şer'î ilimlerden kabul eder. Rüyaları, *rüya-yı salih*a ve *adgâs-ı ahlâm* olmak üzere ikiye ayırarak açıklar. İbn Haldun, *vahyi* de salih ya da sadık rüya kapsamında değerlendirmektedir¹⁷.

İbn Arabî, dünya hayatını, rüya hâline benzetir. Bu bağlamda, "*Bütün insanlar uykudadırlar; ancak öldüklerinde bu uykudan uyanırlar.*" hadisinden hareketle, *gerçek* sanılan bu âlemin aslında bir *rüya* olduğunu düşünür¹⁸. Fusûs'ül-Hikem'de, rüya tabiri "rüyada gördüğü suretten başka bir hüküm çıkarmak"¹⁹ olarak tanımlanır. Ona göre hayat, bir rüyadır ve anlaşılması için tevîl edilmesi gerekmektedir.²⁰

Hadislerden hareketle rüya konusunu ele alan Gazalî de rüyaları *salih/sadık* ve *adgâs-ı ahlâm* olmak üzere ikiye ayırır ve rüya ile gayb, keşif ve keramet arasında bir ilgi kurar²¹.

İbrahim Hakki da rüyayı *yalancı rüya* ve *gerçek rüya* şeklinde iki grupta değerlendirir. Gerçek rüyayı kendi içinde, *gerçek rüya* ve *uyanıklık halindeki rüya (yakaza)* olarak ikiye ayırır. *Marifetname*'de ruhların *mânâ*, *melekût*, *arş*, *kürs*, *semâ* (7 kat gök) ve *mülk âlemlerini* (kavs-ı nüzûl) geçtikten sonra rüya vasıtası ile bu âlemleri zaman zaman tekrar ziyaret edebildiklerini anlatır²².

Özetle âyet ve hadislerde geniş olarak yer bulan rüyaya mutasavvıflar ayrı bir önem vermiş; eserlerinde, bir ilim olarak kabul ettikleri rüyayı araştırmışlardır. Rüyalar, onlara göre sezgisel bilgidir; en az akli ve nakli bilgi kadar değerli bir kaynak olarak görülür.

¹⁵ Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1996, s. 144-146.

¹⁶ Azîzüddin Nesefî, "Uyku ve Uyanıklık ve Rü'yâ Beyânındadır", *İnsân-ı Kâmil*, (çev.: A. Avni Konuk), Gelenek Yayınevi, İstanbul 2004, s. 201-206.

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, (haz.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, c. I, s. 295-306.

¹⁸ Toshihiko İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 23.

¹⁹ Muhyiddin-i Arabî, *Fusûs ü'l-Hikem*, (çev.: Nuri Gencosman), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1981, s. 52.

²⁰ Muhyiddin-i Arabî, a.g.e., s. 148.

²¹ İmâm Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmid'dîn*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2004, c. III, s. 572-583.

²² İbrahim Hakki, *Marifetname*, (sad.: Turgut Ulusoy), Bahar Yayınları, İstanbul 1974, c. I, s. 86.

Tasavvufta rüyanın kendisi kadar tabiri de önem taşır. Tabir edilirken bir takım kurallara riayet edilir. Örneğin *Miyâr'ı Tarikat* adlı eserde rüya tabiri şu şekilde anlatılır: “Aziz, öğleden sonra halvetten çıkıp oturur. Müşkili olan sâlik selâm verip, azizin sol tarafından gelerek sağ dizini öper. Sonra destur alıp ne gördüyse ziyâde ve noksansız âdâb ile söyleyip susar. Eğer, aziz tâbir ederse ne a'lâ; etmezse sükût edip, tâbir ediver, diye zorlamaz.”²³

Rüya, salikin bulunduğu terbiye seviyesinin göstergesi olarak kabul edilir. Bir tarikat şeyhi, şerî ilimler ve tarikat âdâbı yanında rüya ilmini de bilmelidir. Hilafet makamına ulaşabilen salik, şeyhinden rüya tabirini de öğrenmiş olur²⁴.

Tabirnameler ve Niyazi-i Mısri'nin Ta'birâtü'l-Vâkı'ât'ı

Rüyalarda görülen motiflerin (insan, canlı-cansız varlık vs.) neyi sembolize ettiğini açıklayan pek çok eser kaleme alınmıştır. Edebiyatımızda bu tip eserlere *tabirname* ismi verilir²⁵. Bunun yanında *tabirat-ı vâkıât*, *tabirat-ı rüya*, *rüyaname*, *vâkıânâme*, *seyirname*, *güzarişname* gibi isimleri de vardır. Tabirnamelerin manzum olanları bulunmakla birlikte daha çok mensur olarak yazılmışlardır²⁶. Müstakil tabirnamelerden başka, dervişin gördüğü rüyalarını mektupla şeyhine bildirmesi ve şeyhinin buna cevap olarak yazdığı mektup şeklindeki tabirnameler de vardır²⁷. Bunun yanında içinde bir rüyanın hikâye edildiği eserlere edebiyatımızda *hâbnâme* ismi verilir²⁸. Bazı eserlerimizde de düşüncelerin rüya formunda ifade edildiği görülmektedir²⁹.

Rüyalar, tabirnamelerde mevsime, mekâna, şahıslara, görene ve görülene göre değişik şekillerde yorumlanırlar. Dünkü toplumumuzda, okur-yazarlar, âlimler ve salih kişiler, cahil kişilerden daha farklı görülürlerdi. Tarikat ehlinin durumu ise bir mürşidin eğitiminde oldukları için başka türlü ele alınırdı. Görülen rüyalarda karşılaşılan hayaller buna göre değerlendirilirdi. Denilebilir ki dış dünya ve dış dünyadaki bütün varlıklar (eşya, taş, kaya, bıçak, kılıç vs.), insanlar (canlı-cansız, ölü-diri, önemli şahsiyetler, veliler, kutsal kişiler) her biri rüyanın, rüyayı görenin şahsiyetine, ilmi ve sosyal seviyesine göre ayrı şekilde anlamlandırılıp tabir edilirdi. Meselâ, cahil kişiler ile âlim kişiler aynı türden rüyalar görmüş olsalar bile farklı biçimlerde tabir olunurlardı. Nitekim örnek olarak üzerinde duracağımız Niyazi-i Mısri (ö. 1694)'nin *Ta'birâtü'l-Vâkı'ât* adlı risalesi, tarikata giren bir salikin gördüğü rüyalara dairdir. Bir Halvetî şeyhi olan Niyazi-i Mısri, mensubu bulunduğu tarikatın esaslarından kabul edilen rüyalar ile bunların yorumlarına değer vermiş ve bu eksende sözü geçen tabirnamesini kaleme almıştır³⁰.

Niyazi-i Mısri'nin hayatına bakıldığında da rüyaların onun için önemli bir yere sahip olduğu, eğitimi için gittiği Mısır'dan gördüğü bir rüya üzerine

²³ Mustafa Tatçı-Cemâl Kurnaz, *Miyâr'ı Tarikat (Tarikat Âdabı)*, Alperen Yayınları, Ankara 2002, s. 84.

²⁴ Tasavvufta rüya konusu hakkında geniş bilgi için bkz. Yüksel, *a.g.e.*, s. 173-264.

²⁵ Mustafa Tatçı-Halil Çeltik, *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rü'yâ Ta'bir-nâmeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. XXVII.

²⁶ Orhan Şaik Gökyay, “Tabir-nâmeler”, *Seçme Makaleler 3-Güçlük Nerede?*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 151-168.

²⁷ Bu tür bir tabirname örneğini, Halvetî tarikatı mensuplarından Asiye Hatun'un şeyhi Özıçeli Muslihiddin Efendi'ye yazdığı mektuplarında görürüz. Geniş bilgi için bkz. Cemal Kafadar, *Asiye Hatun'un Rüya Mektupları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994.

²⁸ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “hâbnâme”, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, c. III, s. 441-442. Hâbnâme örneği için bkz. M. Arslan-İ. H. Aksoyak, “İntisâbü'l-Mülûk (Hâb-nâme)”, *Haşmet Külliyyâtı*, Dilek Matbaacılık, Sivas 1994, s. 456-470.

²⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. M. Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasî Rüyalar*, Hece Yayınları, Ankara 2004.

³⁰ Mustafa Aşkar, *Niyazi-i Mısri -Hayatı, Eserleri, Görüşleri-*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 211.

1643'te ayrılmasından ve rüyasında işaret edilen şeyhini aramak için Arabistan ve Anadolu'da bir müddet dolaşmasından anlaşılır³¹.

Niyazi-i Mısri'nin divanında rüya kelimesi yer almamakla birlikte aynı anlama gelen rüyet kelimesine iki yerde rastlanır³².

Bir "muabbir" olarak kabul edilen Niyazi-i Mısri'nin tabirnamesinin nüshaları hâlen kütüphanelerimizde mevcuttur³³. Mısri, rüyaları nefsin yedi mertebesine göre açıklar; bu mertebelerin her birinde rüyaları farklı şekilde yorumlar³⁴. *Ta'biratü'l-Vaki'at*'ta rüya yorumları, nefsin mertebeleri, yedi gezegen ve Allah'ın yedi ismine göndermeler içerir. Bunlar, eserdeki şu sözlerden anlaşılmaktadır:

"Fasıl: Göklerde kevâkib-i seb'a-i seyyâre devr itdükleri, esmâ-i seb'a, esmâ-i ilâhîye mazâhir olduklarındandır. Kevâkib-i seb'a, esmâ-i ilâhiyyenin harâretiyle devr iderler. Onların devriyle gökler dahi dönerler. Meşâyih-i izâm, sûfilere yedi esmâ-i usûliyye ki telkin ederler. Kevâkib-i seb'anun devrine sebep olan, esmâdur. Ol kadar kevâkibi ve gökleri devr itdüren, insanın yasduk kadar vücudunu döndürdüğü acep olmaz. Eger tâlib, mücâhid olup sürdürdüğü isme ziyâde meşgûl olursa ol isim, anı döndürür; şuglî kadar devr itdürür."³⁵

(Fasıl: Göklerde **yedi gezegen** yıldızının dönmeleri, **Allah'ın yedi ismine** mazhar olmalarındandır. **Yedi yıldız**, ilâhî isimlerin hararetiyle dönerler; onların dönüşüyle gökler (dahi) dönerler. Büyük şeyhler, sûfilere **yedi yıldızın** dönmesine sebep olan **yedi zikir isimlerini** telkin ederler; O kadar (çok) yıldızı ve gökleri döndüren (bu) isimlerin insanın yastık kadar (küçük) vücudunu döndürmesine şaşılmamalıdır. Eğer talip, gayret gösterip (zikrini) sürdürdüğü isimle çok meşgul olursa; o isim onu, meşgul olduğu (derece) kadar döndürür.)

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi, Halvetî tarikatının zikir sözleri olan yedi ismin (*yedi esmâ-i usûliyye*: Lâilâhe İllallah, Allah, Hü, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kahhâr) göndermeler vardır. Tabirnamesi ile ilgili olarak dikkati çeken özellik, bütün metnin bu yedi sayısı üzerine kurulmasıdır. *Ta'biratü'l-Vaki'at*, aşağıda tablo hâlinde getirilip dıştaki çerçeveyi oluşturan yedi basamak ile içte ulaştığımız yedi basamak verilerek Niyazi-i Mısri'nin yaptığı yorumlarla birlikte gösterilmiştir³⁶.

Burada gören, **saliktir**. Gösterge, salik tarafından görülen **rüyadır**. Yorumcu, **Niyazi-i Mısri**'dir. Tabirname'de rüya, **görse / görülse / ise / görürse / görsen** şart kipleri ile ifade edilir. **Şerhidir / şerhine beyandır / işarettir / dâlldir / makbuldür / âlâdır / iyidir / nasihattir / lâzımdır / tenezzüldür**, Niyazi-i Mısri tarafından bu göstergelere yapılan yorumların konulduğu ifade kalıbıdır.

³¹ Mustafa Aşkar, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 72-73.

³² Kenan Erdoğan, *Niyazi-i Mısri Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, G. 42/6, G. 100/13.

³³ Niyazi-i Mısri, *Ta'biratü'l-Vaki'at*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 3346/10.

³⁴ Schimmel, *a.g.e.*, s. 37.

³⁵ Niyazi-i Mısri, *a.g.e.*, vr. 63.

³⁶ Tabloda parantezi içinde bazı kavramların bugünkü Türkçe karşılıkları verilmiştir.

BİRİNCİ - İnsanlar

No	Gören	Gösterge (rüya)	Yorum
1	10 yaşında salık	Oğlan görülse	Veled-i kalp (<i>kalpte diriliş</i>) tir.
2	20 yaşında salık	Oğlan görse	Salikin ruhu sıfatı, ruhu şerhidir.
		Oğlan, âlimlerden ya da salihlerden ise	Akl-ı ma'ad (<i>uhrevî akıl</i>) şerhidir.
		Oğlan, cahillerden ve avamdan ise	Akl-ı ma'aş (<i>dünyevî akıl</i>) şerhidir.
3	10 yaşında salık	Kız görse	Nefs-i müzekkâ (<i>temizlenen nefis</i>) şerhidir.
4	10 yaşında salık	Kız, zenginlerden ya da salihlerden olursa	Nefs-i ma'ad (<i>uhrevî nefis</i>) şerhidir.
		Kız, fakirler ve avamdan olursa	Nefs-i ma'aş (<i>dünyevî nefis</i>) şerhidir.

İKİNCİ - Hayvanlar

5	Salık	Hayvanât görse Müzi (<i>zararlı</i>) olanlar	Hayvanlık vasfı insanlığına galip olduğunun şerhidir.
6	Salık	Hayvanları, mağlup görse veya kendi onları helâk eder görse	İnsanlığı hayvanlığına galip olduğunun şerhidir.
7	Salık	Hayvanları, kendisine veya başka kimselere ehil olmuş görse	Nefs-i mutmaine (<i>dördüncü kademedeki nefis</i>) şerhidir.
		Hayvanı, kendine insan gibi söyler görse	Bâtını keramet çoktur, gayet iyidir.

ÜÇÜNCÜ - Bitkiler

1	Salık	Nebâtât görülse Faydalı olanlarından yenenler	Ruhun gıdası şerhidir.
		Bitkilerin yenmeyenlerinin kokuları	İlahî bilgilerin kokusunu, can dimağı kulağı, şeyhlerden dinledikçe muattar olduğu şerhidir.
2	Salık	Tuyûr (Kuşlar) Eti yenenler	İlahî bilgilerden ortaya çıkan ruhanî gıdalar şerhidir.
		Eti yenmeyenlerden zararlı olanlar	Fâsid fikirler şerhidir.
		Şahin ve doğan misilliler	Kutsal ruhlar şerhidir.

DÖRDÜNCÜ - Sular

3	Salık	Su Akarsular görse	Zâhir ilmidir.
		Derya görse	Bâtın ilmidir.
		Balık görse	İlahî bilgilerdir.

BEŞİNCİ - Ölümler ve Cansızlar

4	Salık	Meyyit (ölüler) görse Avamdan ise	Akl-ı ma'aşına (<i>dünyevî akıl</i>), akl-ı ma'adı (<i>uhrevî akıl</i>) galip olup onu ifna eylediği (yok ettiği) şerhidir.
		Ölü, salihlerden ya da âlimlerden ise	Akl-ı ma'adı mağlup olup ifna eylediği şerhidir.
		Ölü, şeyhlerden ya da şeyhler mertebesinde olandan ise	Kalp (<i>riyakâr</i>) olduğunun şerhidir. Gayet tenezzüldür , istiğfar ve tövbe lâzımdır.
		Ölüyü dirilmiş görse	Meyyit akl-ı ma'aştır. Kendi dünyevî aklını yenmişken dünyevî aklına yeniden yine yenildiğinin şerhidir.
		Eğer ölü, dünyevî akıl ise	Kalbin dirilmiş olduğudur, gayet makbuldür. Bâtını keramet şerhidir; çok iyidir.
		Eğer cemâdât (Cansızlar) Cansızları insan gibi söyler görse	Bunda olan keramet dahi âlâdır ve evvelkinden (hayvanların kendine konuşmasından) daha ziyade iyidir. (<i>Bu rüya, tabir edilmez</i>)

ALTINCI - Melek ve Nebiler

5	Salık	Melaike (melekler)	Meleklik sıfatı hâsıl ettiğine dâldir, makbuldür.
6	Salık	Nebileri kendine lütuf ile muamele eder görse	Bâtını tasfiye hâsıl ettiğinin şerhidir.
		Nebileri kendine kahr ile muamele eder görse	İstiğfar, tövbe ve salâha devam etmek lâzımdır, nasihattir.

Aşağıda yedinci derecede rüyalara, eserde "vâkıâ" denilmiştir. Tabirname'de, bu makama ulaşmış olan salıklar, vakıalarında gök cisimlerini görmeye başlarlar.

YEDİNCİ - Gökler

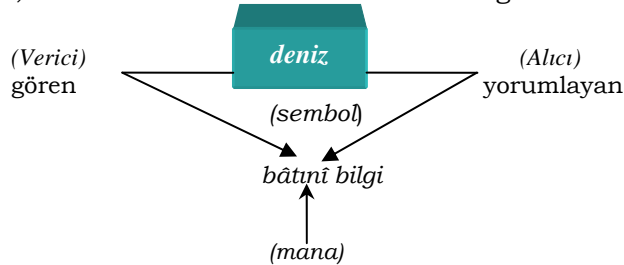
n o	Gören	Gösterge (vâkıâ)	Yorum
7	Salık	Gökler Yıldız yahut yıldızlar görse	Salih fikirler şerhidir.
		Hilâl, kamer, dolunay görse	Sırrına tecelli-i ef'âl (<i>Allah'ın füllerinden birinin kulun kalbine doğması</i>) olduğunun şerhidir.
		Güneş görürse	Sırrına tecelli-i zât (<i>Allah'ın zâtının kulun kalbine vasıtasız doğması</i>) olduğunun şerhidir.
		Gökleri görse	Kalp genişliğine işarettir.

		Evler görse	Kalbin genişlik-darlık, güzellik-çirkinlik ve tasfiye-bulanıklığının şerhine beyandır.
--	--	--------------------	---

Aşağıdaki tabloda dış yapının içinde son bir yedili birim yer almaktadır. Bu basamakta da gören salık ve gösterge rüyadır. Bu göstergelere yapılan yorumlar, salikin Allah'ın isimlerini anmada gösterdiği derece ve salikin sıfatlarını gösterir.

No	Gösterge	Yorum
1	Kılıç, Hançer, Bıçak, Ok-yay görse	Sürdüğü esmanın şerhidir (Zikrettiği Allah'ın isimlerini gösterir.) Az sürdüğü çok sürdüğü rüyada belli olur.
2	Kurt görse	Haram şerhidir.
3	Hıncır görse	Haramı helâl gibi sunduğunun şerhidir.
4	Ayı görse	Ucup (kendini beğenmişlik) sıfatı şerhidir.
5	Tilki görse	Hile şerhidir.
6	Tavşan görse	Gaflet şerhidir.
7	Köpek görse	Dünyaya meyli şerhidir.

Rüyada görülenler, görene göre değişir. **Gören**, kendi durumuna göre rüyasında çeşitli varlıklar görür. **Yorumlayan**, görülenin gerçek anlamını değil, sembolik anlamını verir. Rüyada görülen, gören salikin nefsinin derecesini anlamada bir **işarettir**. Bu işaret, dış dünyadaki hakikatine değil başka anlamlara delalet ederek yeni manalar kazanır. Örneğin, “deniz” sembolü, “batını bilgi”yi, “kılıç, hançer, bıçak, ok ve yay” gibi silâhlar ise gerçek anlamlarının dışında, salikin Allah'ın isimlerini anmasını gösterir.

Tabirname'nin hayvanlarla ilgili rüyalar arasında hayvanların salikle insan gibi konuşması bâtinî keramet çokluğuna işaret olarak yorumlanır. Aynı şekilde cansız varlıkların salikle rüyasında konuşması, “Bunda olan keramet dahi âlâdır ve hayvanların kendine konuşmasından daha ziyade iyidir” şeklinde bir açıklamadan sonra bu tür rüyanın söz ile ifadesinin mümkün olmadığı izah edilerek alıcı bu rüya göstergesine yorum yapılamayacağını, söz ile ifadesinin bulunmadığını açıklar. Cansız varlıkların salikle konuşmasının görüldüğü rüya, yorumsuz bırakılan rüyadır.

Sonuç olarak rüyalar, sembolik birer anlama sahiptir. Rüya tasavvufta, rüyayı gören/verici (salik) için bir semboldür. Yorumlayan/alıcı (mürşit) için ise bir işaret olarak düşünölmelidir. Yorumlayan, bu rüya işareti ile görenin manevî gelişim çizgisini çözer.

Rüyada görülen varlıklar, hakikî anlamında değildir. Fakat yazımıza konu olan eserde olduğu gibi, salikin rüyasında birtakım hayvanlar (kurt,

domuz, ayı, tilki, tavşan, köpek) görmesi, olumsuz olarak yorumlanır. Gerçek hayatta da bu hayvanlara bazı olumsuz nitelikler atfedilmektedir. Rüyaların yorumlarına bu inanışların ve algıların karıştığı da muhakkaktır. Bunlar dış kontekst olarak düşünülmelidir.

17. yüzyılda bir Halvetî şeyhi olan Niyazi-i Mısri, kaleme aldığı *Ta'birâtü'l-Vâkı'ât* adlı eserinden dolayı bir muabbir olarak kabul edilmelidir. Allah'ın yedi ismini zikrine dayanan Halvetî tarikatında rüyalar, büyük bir değere sahiptir. Bu bağlamda tespitimize göre Mısri, mensubu olduğu tarikatın yedi isme dayanan esaslarını kendi kitabındaki tabir sistemine uygulamış ve salıkların rüyalarını bu nümerik sistem içerisinde yorumlamıştır.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1989.
- ALTINDAL, Aytunç, *Gül ve Haç Kardeşliği*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- ARSLAN, Mehmet-Aksoyak, İ. Hakkı, *Haşmet Külliyyâtı*, Dilek Matbaacılık, Sivas, 1994.
- AŞKAR, Mustafa, *Niyazi-i Mısri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- AŞKAR, Mustafa, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- AZİZÜDDİN Nesefî, *İnsân-ı Kâmil*, (çev.: A. Avni Konuk), Gelenek Yayınevi, İstanbul, 2004.
- BERGSON, Henri, *Zihin Kudreti*, (çev.: Miraç Katırcıoğlu), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul, 1980.
- ERDOĞAN, Kenan, *Niyazi-i Mısri Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- FREUD, Sigmund, *Rüya Yorumu Metodu*, (çev.: Ayşegül Günkut), Ataç Kitabevi, İstanbul, 1964.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, "Tabirâmeler", *Seçme Makaleler 3-Güçlük Nerede?*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- GÜNAY, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, (haz.: İbrahim Canan), Akçağ Yayınları, Ankara, tarihsiz, c. III.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (haz.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, c. I.
- İbrahim Hakkı, *Marifetname*, (sad.: Turgut Ulusoy), Bahar Yayınları, İstanbul, 1974, c. I.
- İmâm Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmid'dîn*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2004, c. III.
- İZUTSU, Toshihiko, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- JUNG, Carl Gustav, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, (çev.: Engin Büyükinâl), Say Yayınları, İstanbul, 2004.
- KAFADAR, Cemal, *Asiye Hatun'un Rüya Mektupları*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1994.
- Muhyiddin-i Arabî, *Fusûs ül-Hikem*, (çev.: Nuri Gencosman), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1981.
- Niyazi-i Mısri, *Ta'birâtü'l-Vâkı'ât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 3346/10.
- ÖZGÜL, M. Kayahan, *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyâlar*, Hece Yayınları, Ankara, 2004.

- SCHİMMELE, Annemarie, *Halifenin Rüyaları İslamda Rüya ve Rüya Tabiri*, (çev.: Tüba Erkmen), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- TATÇI, Mustafa-Çeltik, Halil, *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rü'yâ Ta'bir-nâmeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- TATÇI, Mustafa-Kurnaz, Cemâl, *Miyâr'ı Tarikat (Tarikat Âdabı)*, Alperen Yayınları, Ankara, 2002.
- YÜKSEL, Hasan Avni, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996.